
ENRIC SÒRIA

ESCRIT DES DEL SILENCI.
NOTÍCIA DE LA POESIA
VALENCIANA RECENT

I. L'ESCENARI

Abans de començar a parlar de la darrera poesia en català al País Valencià, potser convindrà avisar que no crec que *aquest* siga *un* tema, sinó més aviat un subtema. Com a tal, la història de la poesia catalana és unitària; podrem traçar-ne subdivisions temporals per allà on creurem oportú, però les subdivisions geogràfiques em semblen, d'entrada, metodològicament espúries. Abans, potser, no ho eren *tant*. En uns altres temps hi hagué una escola valenciana i una de mallorquina prou caracteritzades. A hores d'ara, aquesta demarcació territorial a penes s'intueix. En general, les distincions estilístiques actuals *no* es corresponen amb les fronteres autonòmiques. És clar que el lloc on cada poeta viu, treballa i es relaciona amb els seus col·legues té algun influx sobre la seua escriptura, però no la condiona fins al punt, em pense, d'exigir un tractament diferenciat.

Si no ho exigeix, és evident que tampoc no ho impedeix. En els darrers anys, al País Valencià han proliferat les antologies regionals, les provincials i les comarcals i tot. En si, aquesta moda és perfectament lícita, però posa de manifest una tendència més aviat perillosa a fragmentar, si més no a l'hora de considerar-lo, el procés conjunt de la literatura. Es pot argüir que, amb aquestes idees, no sóc la persona més indicada per a escriure les pàgines que seguiran, i bé pot ser. Amb tot, trobe una raó per a fer-ho, en

la mesura que no pretenc sostenir una distinció insostenible, ans informar el lector de les vicissituds d'una *part* de la nostra literatura (la part, si així es vol, que per als valencians resulta ser més nostra) que, per raons que no són gaire literàries, em pense que no coneix tant com caldria. La finalitat d'aquest paper és, doncs, merament informativa i està, crec, prou justificada.

Des de l'any 1982, el món literari valencià ha augmentat enormement de volum. Però no hi ha hagut, ni de bon tros, un augment de repercussió social en consonància. Per dir-ho d'una manera gràfica, s'ha acrescut la població i la vitalitat del ghetto, pero el ghetto com a tal no s'ha eixamplat. Les muralles, i els vigilants, són alla on eren.

Sense ser encara res de l'altre món, l'activitat editorial en català ha passat, al nostre país, d'unes desenes a molts centenars de llibres per any, i el nombre de gent que es dedica a escriure'ls també es compta ja per centenars.¹ Com que partíem d'un estadi molt baix, ens sembla un esclat inaudit. En certa manera ho és. Aquest nou moviment té més de prometedor que de consolidat, així i tot està passant massa desapercbut, tant dins com fora del País Valencià. Dins, perquè l'eco que suscita, fora dels mitjans de comunicació del ghetto –les publicacions dels militants *per als* militants–, és poc menys que reduïble a zero. Fora, i en particular a Catalunya, a causa de la tendència fragmentadora i solipsista, *regional*, de què abans parlàvem, que l'estat de les autonomies, amb les seues petites però eficaces delimitacions administratives i mentals, ha contribuït a envigorir extraordinàriament pertot arreu. Al Principat, la confusió entre llengua i autonomia catalanes és una constant i quasi un automatisme, i els malentesos que produeix afecten els valencians molt especialment. A hores d'ara, el coneixement que es té a Catalunya de la literatura produïda i sobretot la *publicada* al País Valencià és senzillament inexistent, a pesar dels molt lloables esforços d'alguns, pocs, crítics equànimes. Tot plegat s'agreuja encara més en el cas de la poesia, que ja és un gènere prou secret *per se*, com tots sabem.

Les proves del que acabe de dir abunden, dissortadament, en excés. Per exemple, en una grossa antologia de la poesia catalana que s'acaba d'editar,² el més jove poeta català admés és Carles Torner (nascut el 1963), mentre que el valencià més jove és Josep Piera (nascut el 1947), qui, d'altra banda, és l'únic representant valencià de la denominada *generació dels 70* que hi apareix. A més, el mateix antòleg va reconèixer verbalment que els poetes valencians posteriors a la susdita generació, ni tan sols els havia llegits. Això, que és vergonyós, no sembla haver estranyat quasi ningú a Catalunya. Crec que aquesta postergació és injusta i és greu, no solament perquè a València s'han desenvolupat moltes de les experiències poètiques més interessants de la darrera dècada, també pel que implica de desconexió creixent.

Dit això, crec que cal començar fent un breu resum de les peculiars condicions en què la poesia valenciana viu o, almenys, de les que més l'afecten. Des de la postguerra, la nostra lírica ha anat sobrevivint-se (i descabdellant-se) dins d'un ambient molt

(1) Dels quasi 1200 escriptors catalans censats en *Qui és qui a les lletres catalanes*, Barcelona 1991, 140 eren valencians, i el recull, tot i representar un gran esforç, no era ni de lluny exhaustiu.

(2) Em referesc, és clar, al IV volum de *l'Antologia de Poetes Catalans*, Barcelona, 1997, perpetrat per Giuseppe E. Sansone.

refractari. Aquesta producció catacumbal, o resistencial, té el millor moment als anys 50. Les obres de Xavier Casp, Maria Beneyto, Santiago Bru, Joan Fuster i el primer Vicent Andrés Estellés en són els exponents més rellevants. Amb tot, després de constituir alguna cosa semblant a un to propi amb molta dignitat i de traure a la llum un grapat de llibres importants, fa crisi als anys 60, perquè la feblesa dels seus fonaments no resisteix la constricció d'un règim oficial que en dificulta el cultiu i, sobretot, per l'abandó gradual del públic, que gira l'esquena a la llengua *vernacla* fins i tot com a vehicle d'expressió oral. La castellanització de la burgesia i les classes mitjanes urbanes sembla un fet acomplert, i més entre les generacions joves. La desaparició per mort o jubilació anticipada del públic lector (i parlant) urbà tradicional durant la dècada del *desarrollo* marca el moment més crític per a la continuïtat de la literatura pròpia al País Valencià.

(3) I això tant en la faceta de l'anàlisi literària (per exemple en la famosa *Anthology of Realistic Poetry in the Valencian Country*, 1966) com en el proselitisme *stricto sensu*. Entre altres llocs, vegeu la referència, gens el·líptica, que en fa Marià Manent en *Palabra y poesía*, Madrid 1971. El rètol de *realisme social*, el posa en circulació, com és sabut, la antologia *Poesia catalana del segle XX* de Josep M. Castellet i Joaquim Molas (Barcelona 1963), l'esbiaixada visió del panorama poètic de la qual va ser molt influent, tant entre els partidaris com entre els adversaris de l'etiqueta.

(4) Com a mostra d'aquestes reticències, llegiu la ressenya al *Llibre de meravelles* d'Estellés que, amb el pseudònim de Ferran Ros, publicà Josep Piera en la revista *Gorg* (núm. 27, gener, 1972).

(5) Entre les darreres publicacions, *Setanta, vuitanta, noranta*, de Francesc Calafat, Oriol Izquierdo, Josep Lloró, Àlex Broch i Josep M. Sala Valldaura, (València, 1992); *La generació dels setanta: 25 anys*, de diversos autors (Barcelona, 1996), i *Sobre la poesia catalana contemporània* de

D'altra banda, el valencianisme universitari de nou encuny, que es congria en aquestes mateixes dates, segueix l'estela de Fuster i canvia la lírica per l'assaig, en un intent de comprendre, i potser conjurar, un país que sembla dissoldre's per moments. Les escasses editorials agonitzen, els poetes callen i el relleu generacional és ínfim: uns pocs autors adscrits al *realisme social* (etiqueta llavors defensada de manera ausades pertinaç per Lluís Alpera³) que, tret d'excepcions (com el mateix Alpera o Emili Rodríguez Bernabeu), practiquen la poesia més com a «crit elemental del cor» que com a activitat constant, amb rigor més o menys professional.

No és estrany (tot i que siga injust) que els poetes posteriors pretenguen sorgir d'un desert, ja que, de fet, en la segona part dels anys 60 a penes si es publica al País Valencià més d'un poemari per any en català. No deixa de ser cert, però, que alguns minimitzaran massa les seues connexions amb el passat, moguts per un èmfasi tàctic: la fallera d'ocupar sols tot el terreny. A la llarga, la impressionant resurrecció de la figura d'Estellés (i, més tard, una relectura més matisada del conjunt: Fuster, Casp, Beneyto, etc.) farà insostenible aquesta posició, tan còmodament solipsista.⁴

L'abast i la mera existència d'una generació poètica dels 70 ha estat un fenomen molt debatut als darrers anys.⁵ Algú ha arribat a dir que només es tractava d'un cas de miopia col·lectiva dels *antòlegs* i, subsidiàriament, dels *crítics* de la nostra literatura, la qual cosa només demostra que la distància, de vegades, pot arribar a fer veure el món literalment a l'inrevés. La *generació del 70* no és el fruit d'una conxorxa d'antòlegs cretins, sinó d'una altra, molt reeixida, d'escriptors ambiciosos. Estem parlant d'un grup que actuà com a tal: una colla de gent amb una comunitat d'interessos i afinitats que ultrapassen, tot modelant-la, l'esfera estricta de la literatura.

Cal tenir present que parlem d'un fenomen que afecta tota la literatura catalana (de fet, és la primera vegada que la poesia valenciana s'integra, en igualtat de temps i condicions, en el conjunt de la *política* literària catalana) i que es tracta d'una manobra executada per uns escriptors contra uns altres, amb l'intent d'acaparar el màxim de

poder literari, que segueix la petja d'unes altres maniobres, molt reeixides també, com les castellanques de la *generación de los 50* i els *novísimos*, amb el suport d'uns antòlegs i uns editors amics, que no fan una altra cosa que seguir-los el joc.⁶ Per això, la majoria de definicions *estètiques* del grup, quan no són programàticament equívocues, tenen l'aire inconfusible de les racionalitzacions *a posteriori*.⁷

És clar que es tractava d'un estratagema tendenciós i profundament injust amb tots els poetes descartats. Però és que un dels objectius era precisament aquest: el de descartar-los. La generació *dels 70* va ser una maniobra política absolutament bel·ligerant (i, per cert, molt exitosa). Mentre actuà, no va pretendre mai ser una definició acadèmicament asèptica i ni li passà per la imaginació de ser caritativa. Això només ho han pretès, darrerament, els vencedors d'aquella pugna, a fi de defensar les posicions guanyades llavors davant l'amenaça d'unes noves generacions que procuraven, fins ara amb poc profit, d'aplicar contra ells els seus mateixos mètodes. Ignorar tot això és negar-se a entendre les regles de joc del petit món literari català durant els anys 70 i bona part dels 80 i, el que és pitjor, és confondre un fenomen efectivament existent (i ineludible) dins l'esfera del poder literari amb una entelèquia crítica pretesament inoperant. El grup autodenominat *generació dels 70* sí que operà. Durant més de 15 anys ha governat la poesia catalana, sobretot al País Valencià, des de la direcció de col·leccions i revistes, els jurats de premis, els departaments de literatura i les seccions de crítica dels mitjans de comunicació. S'ha inventat una tradició i l'ha revisada: ha reeditat alguns poetes del XIX, ha ressuscitat figures com la de Vinyoli o la de Manent, s'ha aprofitat de Martí i Pol sense estimar-lo i finalment s'ha rendit a Estellés, ha pintat un panorama de les actualitats favorable als seus interessos, ha convertit els seus debats interns en inobviabls qüestions literàries i ha auspicat els nous valors que ha considerat més oportuns. En conjunt, es pot dir que ha *gestionat* la poesia catalana amb molt d'encert, en primer lloc perquè, a més d'ambiciosos, els membres d'aquest grup eren, i són, intel·ligents, i també perquè, en els seus últims temps com a grup relativament cohesionat, s'havien permès un grau prou elevat de diversitat interna i externa. De tot això, es pot fer una crítica tan penetrant com calga (i ho podria ser molt: estem parlant d'un *mandarinat*, i la perduració i reproducció d'aquesta mena de confraries de govern potser no siga el més convenient per a un món literari numèricament reduït com el català), però el que no es pot fer és descartar-ho com un simple *error de lectura*.

Siga com vulga, durant la Transició el català recupera veloçment prestigi entre la minoria culta del País, hi apareixen noves editorials i tornen a publicar veterans (el cas d'Estellés n'és el més espectacular). Els poetes joves aprofiten tan favorable conjuntura per consolidar posicions. Al País Valencià, el panorama poètic queda cobert per la immensa figura d'Estellés d'una banda, i de l'altra pels poetes que s'autodenominen *generació del 70*; grup que margina (i en més d'un cas exclou definitivament),

Dominic Keown (València, 1996).

(6) De fet, la primera aparició en forma de llibre del rètol, *La generació literària dels 70*, de Guillem-Jordi Graells i Oriol Pi de Cabanyes (Barcelona, 1971) –llibre segrestat i retirat de la circulació per l'autoritat d'aleshores– ja pretenia presentar al públic una colla d'escriptors joves. Amb tot, no es pot dir que en aquest cas els rebels fracassaren del tot, i el nom va fer fortuna. Jesús Huguet ja el copiava, amb molt poc de succés, l'any següent (*Els darrers: generació dels 70*, Castelló de la Plana, 1972). En poesia, la fita que assenyala l'èxit del rètol és l'ascensió d'un dels màxims adalids del grup, Ramon Pinyol Balasch (que rep el premi Amadeu Oller de 1972 per *Remor de remes* i publica l'any següent *Aigües d'enlloc*) i de l'emblemàtica editorial que funda, Llibres del Mall (1973), amb altres membres importants del grup: Maria Mercè Marçal, Xavier Bru de Sala i Gemma d'Ermengol.

(7) Això, que ja es percep en les anàlisis d'Àlex Broch –especialment en *Literatura catalana dels anys 70*, Barcelona, 1980–, es fa molt evident (i així ho assenyala en el seu moment Dolors Oller) en els pròlegs de dues conegudes antologies, la de Joaquim Marco i Jaume Pont (*La nova poesia catalana*, Barcelona, 1980) i la de Vicenç Altaió i Josep M. Sala Valldaura (*Les darreres tendències de la poesia catalana, 1968-1976*, Barcelona, 1980), que tanquen, de manera bastant involuntària, el període he-

gemònic de la generació. L'interessant balanç d'Imma Cavanilles. *La vella pell de l'alba* (València, 1985) l'avalua ja com un fenomen conclòs, històric.

(8) Sobre la generació com a maniobra literària, és recomanable de llegir (una mica entre línies) l'excel·lent evocació de Guillem-Jordi Graells: «la generació literària dels 70», dins *La generació dels setanta: 25 anys*, Barcelona, 1996. Un text breu, intel·ligent i ple de detalls saborosos, que sap reviure amb lloable honradesa els anhels i els prejudicis de l'època. Hi podem llegir, per exemple, el següent: «creïem que tot el d'abans era un absolut desastre, i que aquesta generació salvaria la literatura catalana de la mediocritat i de la grisor de l'època del realisme social i totes aquelles coses que ens semblaven bastant funestes». Vist en perspectiva, parlar de mediocritat i de grisor tot referint-se a un temps en què encara escrivien i publicaven poetes com Espriu, Vinyoli, Estellés, Martí i Pol, Foix, Oliver, Bartra, Manent, Brossa i Ferrater, entre altres (és a dir, quan estava cloent-se la millor època que la poesia catalana ha viscut mai), resulta com a mínim curiós. Però és que les passions grupals també engeguen (cal dir, en tot cas, que no eren els joves els responsables d'aquest engegament, sinó els crítics que no havien sabut donar-los més que una visió simplista i depauperada de la poesia catalana del segle XX. Responsabilitat dels joves fou,

qualificant-los d'*epígons realistes*, tots aquells poetes coetanis que no s'avenen a formar-ne part.⁸

La generació del 70 debuta, al País Valencià, en els premis Octubre de 1973, que guanya Joan Navarro amb un llibre emblemàtic, *Grills esmolten gavinets a trenc de por*. N'és finalista Salvador Jàfer, amb *L'esmoreïda estela de la platja*. Rebla el clau l'astuta antologia *Carn fresca* (editada el 1974 i composta el 1972), d'Amadeu Fabregat, amb una selecció i un pròleg descaradament partidaris, i alhora molt hàbils, que delimiten el grup per activa i per passiva i el presenten al públic. Aquest grup, més divers i difús en la pràctica que el que l'arteria còmplice de Fabregat feia veure, té un tret comú que cal ressaltar: arracona amb desdeny ostentós els oripells de l'escola local com una baluerna inútil i es vincula estretament amb els seus companys de les Illes i el Principat (que, de la mà de Gimferrer, han pres els *novíssims* com a paradigma de modernitat), amb els quals comparteix la mateixa aventura literària. Curiosament, la presència a València de *novíssims* tan conspicus com Jaime Siles o Guillermo Carnero –o d'un joveníssim Luis Antonio de Villena– en faciliten la sintonia. A través de giragonses no sempre previsible, doncs, els poetes valencians i els catalans s'havien posat, finalment, a la mateixa hora. Per sort, aquest lligam ja no s'ha trencat. Cal remarcar també l'afany, comú a la majoria, d'arribar a una expressió poètica elaborada, culta, exquisida o críptica, d'un elitisme consciencios. Aquesta recerca de l'estil, molt diversament duta a la pràctica, contrasta agudament amb la mena de poesia *realista, resistent o elemental* contra la qual aquests poetes diuen que s'insurgeixen, i esdevé un repte i un estímul per als joves poetes posteriors.

Però la producció poètica augmenta –si més no en quantitat– molt més en una etapa posterior, per un motiu tan poc líric com la pujada del PSOE al poder autonòmic, el 1983. Aquest partit, durant la Transició, defensa –bé que de forma tímida i més aviat vergonyant– la bandera del valencianisme i, una vegada al poder, afavoreix, almenys una mica, la llengua dels valencians. Dóna algun suport a l'edició i generalitza els premis literaris (forma barata i vistosa d'acontentar la clientela catalanoescriptent). El fet crucial, però, és que el català s'ensenya a les escoles. La introducció de la llengua en aquest àmbit (tot i l'esporguïda cautela amb què es du a cap) repercuteix en el món editorial, que passa, per dir-ho així, d'una economia d'estricta supervivència a un capitalisme passablement solvent.

A més, aquest canvi d'actitud oficial, d'obertament hostil a discretament receptiu, va generar un procés les conseqüències del qual encara no podem preveure. La societat valenciana *tendeix* a mirar amb més bons ulls la pròpia llengua, quan abans s'automenyspreava per parlar-la. És un canvi poc manifest, però molt generalitzat. Actua fins i tot a hores d'ara, dins d'un context polític marcadament distint. Potser es consolide. El cas és que l'edició en català es multiplica en molt pocs anys per més de quatre. D'altra banda, gràcies a l'ajuda institucional, els editors es podien permetre el

luxe de publicar més i més poemaris, tot i que el gènere, com és sabut, té poca venda. Els costos eren ínfims i la poesia, al capdavant, continua donant algun prestigi a qui es pren la molestia d'editar-la. El balanç era tan positiu que fins i tot hi ha hagut editorials exclusivament dedicades a la poesia, com Edicions de la Guerra (que continua, amb un ritme més lent) o Els Quaderns d'Arana. L'any 94, per exemple, al País Valencià es van editar uns trenta llibres de versos i la nòmina de poetes més o menys en actiu superava els vuitanta noms. Venint d'on venim, és molt. Tal floració ha permès el sorgiment d'una vida literària mäs desinhibida i flexible, com ho mostren l'aparició de tota mena de plataformes (la tertúlia-editorial Arana n'és l'exemple més gràfic, entre molts), revistes, col·leccions, grups, etc.

Aquest quadre, però, té zones d'ombra. La principal n'és la severa limitació del marc. Pel que fa als mitjans de comunicació i, en general, a qualsevol àmbit d'influència social, tret de l'escola, la literatura en català viu una marginació quasi absoluta. Quan governa l'esquerra, el mateix partit que li facilita l'existència li veda l'eficàcia: vol una literatura estrictament simbòlica i la té. Quant a la dreta, culturalment ancorada en els bons temps del general, la mera existència d'una indústria literària en català ha estat per a ella una sorpresa indesitjada. Passat el primer estupor, no es pot dir que n'hagen potenciat el desenvolupament gens ni gota. L'edició se n'ha ressentit, i la poesia n'ha estat, amb les traduccions, la víctima principal. La cadència actual d'edició de poemaris ha descendit a nivells semblants als de les acaballes dels anys 70. I això, que sembla haver tallat, o almenys submergit, un moment interessantíssim de maduració i consolidació dels nostres poetes joves, pot tenir conseqüències desastroses. Ara com ara, el discurs en català s'esmussa i es curtcircuita en pugnes catacumbals a dins dels murs del ghetto. La polarització política i cultural existent al País Valencià tanca així el nostre jove món poètic en un doble lligam precari: entre el gris que l'empresona i el negre pur i simple que pot executar-lo. I el poc eco que té a Catalunya n'augmenta la sensació d'isolament.

Si les limitacions externes són, doncs, prou dràstiques, les internes no ho són menys. Amb una tradició minsa i trencadissa i un aprenentatge difícil, l'eclosió editorial dels darrers anys va provocar una publicació molt ràpida de diversos relleus de poetes, massa sovint amb l'ortografia tan vacil·lant com les idees. Comprovem una vegada més que un conjunt poètic competent no s'improvisa, per molt que les conjuntures politicoeconòmiques puguin afavorir, almenys, l'aparició d'uns noms.

La imatge resultant és complexa, dinàmica i confusa. Des de fora, algú podria pensar que els poetes valencians ens hem comportat com uns perfectes *parvenus*. I, ben mirat, no li mancarià raó. Les coses, al capdavant, havien d'anar així. L'ocasió que se'ns brindava era de les que cal no desapropiar. L'atabalament, els èmfasis impolits i els dubtes massa manifestos n'eren un ròssec previsible i, de mica en mica, l'experiència acumulada ha contribuït a pal·liar-lo. De tot plegat, en quedaran, sens dubte, uns escriptors i uns llibres. Els camins, cert que precaris, s'han mantingut oberts.

únicament, acceptar a ulls clucs una visió tan convenient als seus propòsits). Pel que fa al País Valencià, a l'entrada de la dècada dels 70 el panorama era, ací sí, mediocre i gris de veritat –Estellés a banda– i justificava molt més una neteja a fons. Hi ha testimonis encomiablement sincers dels mateixos membres del grup, per exemple Josep Piera en diverses entrevistes. Des de l'altre costat, també algun dels bandejats han comentat els fets, com ara Jesús Huguet. Cal reconèixer, però, que amb llibres com *La processó de Kirk o no te n'ixques de la fila* (1972), Huguet era una víctima més aviat propiciatòria. En realitat, entre els poetes coetanis o una mica més vells que els de la colla dels 70, n'hi havia ben pocs amb dret a reclamar un mínim d'atenció. El pas a la narrativa dels més valuosos entre els poetes valencians joves que no eren membres del grup encara va facilitar-los més les coses. En aquest sentit, i de cara al futur, els dels 70 valencians van encertar molt més que els catalans, tant en les inclusions com en les exclusions.

Intentar escatir quines són les veus més valuoses dins aquest batibull líric és empresa intrínsecament discutible, i el darrer intent seriós de fer-ho, de Francesc Calafat,⁹ ha estat discutidíssim. Com que el debat em sembla molt més productiu que no el silenci, intentaré d'afegir-m'hi, comentant la producció poètica des del final de la dècada passada i guiant-me (ja que no puc pretendre una altra cosa) per l'orientador estudi de Calafat i pel meu criteri personal. Crec, almenys, que alguns punts no suscitaren gaires debats, com ara que, al País Valencià, el projecte poètic que impulsava la generació dels 70 fa crisi al voltant dels anys 78-82 per abandó, o almenys virada, dels seus mateixos adalils, com ho confirmen, a més de l'obra de Marc Granell (com a mínim des de *Notícia de la tribu*, 1978), els canvis que van produint-se en la trajectoria de setantins tan conspicus com Josep Piera (*El somriure de l'herba*, 1980) i Gaspar Jaén Urban (*Cambra de mapes*, 1981). Convé subratllar aquest punt per estalviar-nos malentesos: el perceptible canvi de rumb poètic que té lloc a València aproximadament en el tombant de decada no és tant el fruit de l'aparició d'una nova generació amb gustos i objectius distints com la conseqüència de l'evolució dels mateixos poetes dels 70, alguns dels quals, en els últims compassos de la Transició, prenen consciència que els seus postulats literaris han fet crisi i busquen una expressivitat més clara, comunicativa i personal. Els nous poetes s'afegeixen a aquest canvi de rumb –amb predomini d'un to més reticent, despulat i aparentment senzill en les veus, per exemple, de Vicent Salvador o Manuel Pérez Saldanya–, que una cada vegada més intensa lectura d'Estellés reforça.

Cal notar que, al País Valencia, a hores d'ara, les relacions entre els autors de diverses generacions són molt més estretes i productives que a Catalunya, on les querelles *intergeneracionals* han sacsejat massa el panorama. A València, per contra, la confluència de rumbos estètics a què acabe d'al·ludir va facilitar l'entesa i la col·laboració entre poetes veterans i novençans des del primer moment. Així, al davant dels nous projectes, o almenys fent-los costat, sol haver-hi un poeta dels 70: Pere Bessó, Marc Granell, Salvador Jàfer, Joan Navarro, Jaume Pérez Montaner, Josep Piera o Eduard Verger, quan no de més enrere (Lluís Alpera o Josep Palàcios). Aquesta col·laboració ha tingut una conseqüència afortunada: la d'auspicar una polifonia de notable riquesa. La varietat més o menys harmònica de veus és, així, el tret més destacat i memorable de la poesia valenciana actual.

En un primer moment, la poesia que aquesta confluència permet s'assembla al que, parlant de la castellana, J. L. Garcia Martín denomina *poesia figurativa*, i que a grans trets podríem definir com un intent d'explorar verbalment el món que hi ha més enllà dels mots i de reconstruir, en la mesura dels possibles, la comunicació entre autor i destinatari. A València, però, aquest *figurativisme* no s'aferma com a corrent hegemònic, si de cas com a tendència (i el silenci, espere que temporal, d'un dels seus millors representants, Manuel Pérez Saldanya –*La ruta de l'heura*, 1984– no és aliè a aquesta dilució) que aflora esporàdicament entre els diversos tons que, amb el pas del temps,

(9) En el pròleg a l'antologia *Camp de mines*, València, 1991.

s'hi han anat desplegant. El to reticent, més o menys artitzat, i el figurativisme es refermen amb l'aparició de noves veus (com ara Vicent Alonso, Anna Montero o els primers Ramon Guillem i Xúlio Ricardo Trigo), al mateix temps que pren volum un tipus de poesia influït, a grans trets, per l'avantguarda històrica i pels aspectes més verbalment opulents de la poesia catalana dels 70, per exemple entre els alumnes de Vicent Escrivà, o al voltant del cercle de Manuel Rodríguez Castelló, amb incorporacions com la de Joan V. Clar, Maria Fullana o Lluís Roda.

La tornada a València de Jaume Pérez Montaner ens permet sentir de nou una veu intensa i rica de registre, que actualitza, cap a la potència i la fluència, algunes de les consecucions expressives dels poetes dels 70. Per contra, la direcció empresa per Rafael Ventura Melià i sobretot per Gaspar Jaén Urban cap a una poesia més narrativa, afí, en certa manera, a una línia important de la poesia castellana actual (o, en català, a la que estaven escrivint, emparats en Vinyoli o Ferrater, poetes com Pere Rovira o Joan Margarit), no va tenir, en un principi, gaire continuïtat entre nosaltres, més enllà d'alguna temptativa esparsa d'autors com Vicent Berenguer, Pérez Saldanya o qui açò subscriu. L'escàs desenvolupament d'aquest corrent narratiu sorprèn més si es té en compte que l'obra d'Estellés, molt llegida en aquests anys, n'era un precedent idoni i hauria d'haver contribuït enormement a propulsar-lo. La recerca d'una forma poètica rigorosa, d'estructura clàssica, que pren tanta força al Principat, es deixa sentir també molt, i molt aviat, al País Valencià. Per no allargar-nos en la innecessària demostració d'una evidència, no cal més que citar els alexandrins perfectes de Jaén Urban (de *Cambra de mapes*, 1982, a *Fragments*, 1991) o d'Antoni Ferrer Perales (*Partitura-laberint*, 1983) o els sonets d'Antoni Mestre (*Fletxes de vent*, 1981). L'extraordinària eclosió productiva de les primeries dels 90 expandirà encara més aquesta diversitat.

II. ELS ACTORS

Francesc Calafat dividia en tres els grans corrents de fons de la poesia valenciana actual: el de l'experiència, el de tradició simbolista, i el de tradició avantguardista. És obvi que aquestes etiquetes són merament orientatives i, també, que els fets no es deixen encabir *del tot* en un esquema tan còmodament tripartit. Sobretot les distincions entre els dos primers corrents són, en la pràctica, molt tènues i, de vegades, una mica bizantines. Però si l'agafem *cum grano salis*, l'esquema ens resultarà molt útil, i d'això es tracta.

On l'esquema té una aplicabilitat més dubtosa és en el cas dels llibres d'autors veterans, que en aquests últims anys no han estat pocs. Joan Climent, poeta de llarga singladura en castellà, debutava en la seua llengua amb *Notícia de murmuris* (1989), i demostrava un art expert, fet de transicions lleugeres i tècnica depurada, ple d'instantànies que acaricien el verb amb l'alegria del retrobament, goig que dóna vida

també a *Contraclaror* (1994). Climent ha sabut acréixer en català les virtuts de la seua poesia de sempre: una especie d'enlluernament enjogassat amb què es mira el teatre del món i una sensibilitat associativa molt fina, que ens fa recordar els estilistes valencians que admira, Azorín sobretot.

Maria Beneyto, en *Després de soterrada la tendresa* (1993) recupera records, aspres o ingenus, i aconsegueix en alguns poemes (com els que dedica a Fuster) moments d'alta veritat literària. D'altra banda, la publicació de la *Poesia* (1997) completa en català de l'autora, no tan extensa ni tan potent com la seua obra en castellà, però així i tot notable, ens ha permès apamar finalment una aportació a la nostra poesia que sabem important, tant per l'època en què ha anat produint-se com pel seu valor propi. Tant Climent com Beneyto ens restitueixen en els seus versos ecos d'una trajectòria troncada, la d'una poesia valenciana dels 50 més àmplia i més amable. Ara n'enriqueixen la nostra.

Uns altres veterans, Lluís Alpera i Emili Rodríguez Bernabeu, han publicat molts títols en els últims anys, d'estètica bastant distinta, especialment en el cas d'Alpera, a la que sostenien en els seus primers llibres. En destacaria *El rostre de l'amant* (1992), del segon, de serena textura clàssica. També cal fer esment, almenys, de Josep Palàncios, qui si en els últims anys no ha publicat poemes pròpiament dits (llevat que considerem com a tals les suggestives proses que de tant en tant edita mig d'amagat), a començament de la dècada dels 80 va traure a la llum dos dels llibres més importants de la literatura valenciana des de la Transició: *Devastació de Tricomart* i *Frontissa*.

Quant als autors de la generació dels 70, alguns semblen haver abandonat la poesia, almenys de moment, mentre que uns altres editen ara les seues obres més fondes i belles. És el cas de Marc Granell, qui en *Fira desolada* (1991) ha compost el seu millor poemari i un dels millors llibres publicats a València en temps recents. Es tracta d'una exploració intensa i crispada de la ciutat i l'home que la viu i la diu, farcida de besllums immediats, com fleixos de l'absurd, plens d'una brusca convicció, que burxen i corprenen. Amb *L'illa amb llunes* (1993), llibre de lírica infantil, mostra que també sap tocar amb delicadesa els aires de cançó.

Un altre dels grans llibres recents és *Fragments* (1991) de Gaspar Jaén Urban, qui aprofundeix sàviament en el camí encetat en *Cambra de mapes*. Ací, l'anècdota d'un trencament amorós desencadena un esclat d'alexandrins gloriosos, que combinen la transparent serenitat dels versos i el to meditatiu, greu, de qui els ordena. Les paraules que així van encunyant-se tenen un dring d'autenticitat íntima absolutament insòlit en la poesia valenciana. La veu que ens parla és la d'un ésser huma, convocat, tot sencer, per l'art de l'escriptura.

També és notable *Màscares* (1992), de Jaume Pérez Montaner, poeta de la ràbia i del somni, que configura un món d'urgents irradiacions metafòriques en decasíl·labs greus. En *Fronteres* (1994) se les heu valerosament amb el repte de la prosa poètica. En el seu últim llibre, *L'oblit* (1996), persevera amb vigor i rigor en el seu camí

d'intensitat d'experiència i verb potent. L'ofici de poeta i el de viure, íntimament units, esdevenen el centre de la seua meditació. Per un altre costat, Pere Bessó continua publicant els seus exercicis poètics en estils molt diversos. La culturalista *La terra promesa* i l'arborat *Pagaràs els ous de cugul* (1988) en compten entre els millors exemples. La seua obra més recent, *Iteràncies, interferències i grafitis* (1997) és un recull d'aforismes, epigrames i fragments que faciliten intuïcions de variada intensitat. Els amplis coneixements poètics de l'autor s'hi evidencien molt. Josep Palomero ha trencat un llarg silenci poètic amb *La rosa dels vents* (1997), llibre de versos satírics sonors i juganers, sovint fortament especiat, duts endavant amb gran destresa mètrica. No molt abans del límit cronològic marcat han publicat versos, nous o antics, uns altres membres importants de la generació, com Josep Lluís Bonet, Salvador Jáfer, Antoni Mestre, Joan Navarro, Josep Piera i Eduard Verger. Són poetes que han madurat i també han alentit el ritme d'edició, potser massa, en algun cas. Siga com vulga, quasi tots continuen en actiu, ara mateix; la seua obra està oberta i és molt probable que, en el futur, ens donen noves alegries.

Fora del grup poètic dels 70 per estètica o temps de publicació, però no tant per edat, hi ha quatre de les veus més transcendents de la poesia valenciana d'ara: Vicent Alonso, Antoni Ferrer Perales, Teresa Pascual i Vicent Salvador. L'obra de Vicent Alonso ha estat sotmesa a un constant treball de depuració expressiva que es quintaessencia en el seu últim llibre, *Cercles de la mirada* (1998), meditació sobre el temps i la mort que es resol en emblemes transparents, en vinculacions delicades entre imatges fetes paraula, sense pèrdua de la seua estranya i fascinant capacitat d'incloure'ns. Eco llargament meditat d'aquesta fascinació convertida en pregunta, el nou llibre de Vicent Alonso ens interroga ara.

Antoni Ferrer Perales és, al meu modest entendre, el poeta amb més prodigios domini de la tècnica de la nostra literatura. El seu *Cant espiritual* (1992) ha de perdurar. Més que un cant, es tracta d'una polifonia ambiciosa i plenament aconseguida, rotunda i potent: un itinerari de la pensa a Déu a través del dubte, la caiguda, l'esperança i la resurrecció (com a integració exultant d'opòsits), que enllaça, amb sorprenent intel·ligència, una reflexió múltiple, personal i col·lectiva, sobre la renovació de l'ésser. La grandesa d'aquest *Cant* no ens ha de fer oblidar altres llibres seus, com *Bagatel·les* (1990) o *Pietà* (1993), on assaja amb destresa l'epigrama i la cançó. Ferrer és massa laboriosament grecollatí per a esdevenir un poeta popular a la manera d'Estellés, però pocs gosaran disputar-li el fet que, ara com ara, és la veu més plena de la poesia valenciana.

No tan variada, però també molt intensa és la veu de Teresa Pascual (*Flexo*, 1988; *Les hores*, 1989; *Arena*, 1992 i la plaqueta *Curriculum vitae*, 1996). Poeta sensitiva del desig i de l'espera, segueix en *Les hores* (al meu parer, el seu millor llibre) un arriscat joc en curt sobre l'amor i l'abandonament, la distància i el retorn. *Arena*, pel seu costat, ens introdueix en un univers desolat, claustrofòbic, amb versos que ens diuen el dolor

amb una exempta naturalitat de paraules. Els mots mussiten una saviesa amarga i ens fan partícips de l'humà en l'humà, dins la soledat mútua de poeta i lector. Els darrers poemes de Teresa Pascual trasllueixen una lectura intensa, bé que parcial, d'Ingeborg Bachmann, que potser no ha acabat de saber convertir en veu pròpia.

Vicent Salvador, que va ser un dels primers autors valencians a practicar una poesia subtil, manté en el seu darrer llibre, *El mercat de la sal* (1993), el nivell del seu excel·lent ofici i ens reconta l'experiència (sempre única i sempre compartible) del naixement, florida i extenuació de l'amor amb una sensualitat enjogassada que dona felicitat al text.

És entre la munió de poetes més joves on una classificació s'imposa. Dins la lírica que s'ha denominat avantguardista hi ha un to predominant, pletòric, de poemes riu, amb imatgeria barroca, gust pel lèxic vibràtil i les metàfores oníriques o críptiques. Un trobar ric (i sovint clus) que en ocasions es vanta d'acostar-se a l'aventura de la poesia automàtica o als jocs de la visual. Manuel Rodríguez Castelló (*L'acròbata dels ponts*, 1989, i *Matèria primera*, 1992) és el principal impulsor i el mestre més experimentat d'aquest trobar, que segueixen, amb peculiaritats bastant marcades, molts altres poetes, com ara Maria Fullana (*Blues*, 1989 –el seu millor llibre, aspre i convuls, punyent–, i *Içara*, 1990), Begonya Mezquita (l'atractiu *El perfecte somriure*, 1989; *Entre la distància exacta de la nit*, 1991), més alegre i entremaliada, o, en certa manera, Francesc Collado (*Aigüestortes*, 1991), qui sap amerar el seu àpat de mots d'un erotisme festiu. Per contra, Lluís Roda (*Sobre l'hamada*, 1989) representa bé un camí d'exploració molt més sintètic, bastit sobre jocs de paraules reveladors, que té en la concisió i la ironia les seues millors armes.

Potser siguen Xúlio Ricardo Trigo i Ramon Guillem els millors representants del que se n'ha dit tradició simbolista. Trigo (*L'abril a Luanco*, 1990; *Llegenda*, 1992; *Lectures d'un segle*, 1993, i *Far de llum grisa*, 1997) cultiva una mena de paisatgisme existencial, cafit de referències cultes, literàries, musicals i cinèfiles, en formes vaporoses, que de vegades l'acosten a la poesia oriental. En Ramon Guillem (*Les ombres seduïdes*, 1990; *Terra d'aigua*, 1993), el paisatgisme, més que existencial, és metafísic. En l'últim llibre construeix nítides odes elementals i encerta a extraure'n una vibració que impregna la lectura. Alhora, la seua recerca de la bellesa en les coses no amaga l'autèntic tema, que és una indagació sobre l'ésser de la veu que ací ens parla. *Terra d'aigua* és un dels llibres més purs dels darrers anys.

En aquesta òrbita es mou també Josep Ballester (*Oasi i Tatuatge*, tots dos el 1989; *L'holandès errant*, 1994; *El mar*, 1997), poeta habilitós, però amb creixent tendència a impostar la veu. En alguns poemes seus batega una mena de sotsobra íntima, travestida d'espills, que té cert atractiu inquietant. Manuel Garcia Grau, actiu animador del nucli literari de Castelló de la Plana, és també un prolífic autor de poemes sense nucli, vastos i reflexius, com una gran pregunta dirigida a ningú. Potser siga *Quadern d'estances* (1991) el llibre que revela les seues qualitats amb més franca eficàcia. En

el seu últim llibre, *Mots sota sospita* (1997), persevera en les salmòdiques constants del seu estil i, en alguns moments, prova d'extrafer el d'uns altres poetes amb resultats incerts. Potser caldria incloure en aquest grup el jove Joan Elies Adell (*Oceà mòbil*, 1995), poeta amb personalitat pròpia tant en el tractament de la imatge (de notable plasticitat a estones) com en les inflexions reflexives, de to quasi assagístic.

El gran calaix de sastre que s'ha denominat poesia de l'experiència, o, una mica menys impròpiament, de la intimitat, conté una gran varietat de veus. En destacaria, a bell ull, les de Vicent Berenguer, Tono Fornes, Isidre Martínez Marzo, Anna Montero i Josep Lluís Roig. Berenguer edifica, en *La terra interior* (1989), un càntic al seu país que alhora és un conjur per preservar el petit món de la bellesa: una elegia serena, i a voltes astutament irònica, fortament evocadora. Amb *Imitació de la soledat* (1990) dóna la mesura de l'altre gran àmbit del seu món: l'experiència amorosa. Llibre d'expressió densa, ens fa viure amb el poeta l'exaltació i la perplexitat davant de les criatures. Una lírica del no saber, de l'intuir, que palpa i sospesa cada cosa fins arribar a aquesta forma màgica de coneixement que es diu estima. En aquest llibre hi ha ràfegues de gran poesia, com també en l'últim seu, *L'home no confia en la ciutat* (1996), que es tensa en la constatació de la irrevocable fugacitat de l'instant (coneixement que en l'home adult s'ha d'amerar d'angoixa), i on la confusió desproveïda de sentit aparent de la ciutat no és més que un símbol de la creixent incertesa i el silenci interiors. El poeta de Banyeres ha arribat en aquest llibre a la plena maduresa –que és també un instant breu, furtivament fixat en el poema–, des de la qual observa amb un recel profund el pas del temps i la natura humana. No cal dir que, amb aquests tres llibres, Berenguer és un dels poetes joves (o ja no tant) que més il·luminen, i potser justifiquen, el panorama valencià.

El mateix podríem dir d'Isidre Martínez Marzo, gràcies al seu *L'altre encara* (1994), poemari nobilíssim, que resumeix en la delimitació de l'experiència humana del temps una gran varietat de temes: dictats incisius de la nit, emblemes i enigmes, gongorismes irònics, tot amb una forma rigorosa que mescla versos sumptuosos, lleugers i lapidaris. També hi trobarem els més intensos (i lúcids!) poemes d'amor d'aquests anys. Martínez Marzo referma aquestes qualitats en *Camí de tornada* (1996), poemari encara més exigent, més concentrat, ple de decasíl·labs netíssims que ens transporten al seu món dens de paisatges que esdevenen oracles vegetals (aquest «enigma en lletra d'arbres» de Dodona), vives al·legories del poema, tot dotat d'una plasticitat i d'una densitat conceptual extraordinàries.

Tono Fornes (*Vol de mans*, 1989) és poeta de molt distinta corda. Amerat de Ferrater, esbossa estampes d'un sarcasme vitriòlic. No sempre precís (i és gran llàstima), el seu enginy és esmolat, i amb aquest cisell sap fabricar versos de memorable contundència. En els seus últims poemes, encara no editats en volum, la seua ironia, sense perdre agudesia, s'ha fet més comprensiva, i la seua poesia, de retop, s'ha tornat més humana i el seu tall més profund.

No menys personal és Anna Montero, qui havia assajat en *Arbres d'exili* (1988) la lírica més tènue, d'òbvia arrel oriental, i que en *La meitat fosca* (1994) elabora, des de la vivència de l'amor i la maternitat, una subtil indagació sobre el poder creador de la paraula. Destra en el maneig del vers breu, Montero convoca un lirisme d'ecos entrelaçats que, de tan reticent, tempta a voltes la poètica del silenci, però que sap descansar en una llei d'associacions fructíferes. Dóna nom i crea, com el poder que invoca.

Josep Lluís Roig, en els seus primers llibres (*Amb el gest de les hores*, 1990; *Per a dansar la llum*, 1991) ens comunica, amb gràcia lírica, una mena de diari sentimental, entre el dolor dels somnis que s'esquincen i la bellesa, recreada pels mots, de certs instants eterns. Roig és un dels pocs poetes valencians d'ara que saben *cantar*, do que, per desgràcia, no prodiga. Poeta prolífic i irregular, el seu últim llibre publicat, *Sal lenta* (1992), és molt més dens i crispat que els anteriors. *Sal lenta* té alguna facilitat negligible i molts moments memorables. Alguns poemes tenen una força aspra i penetrant, nova en Roig, que ens fa confiar en el futur del seu autor.

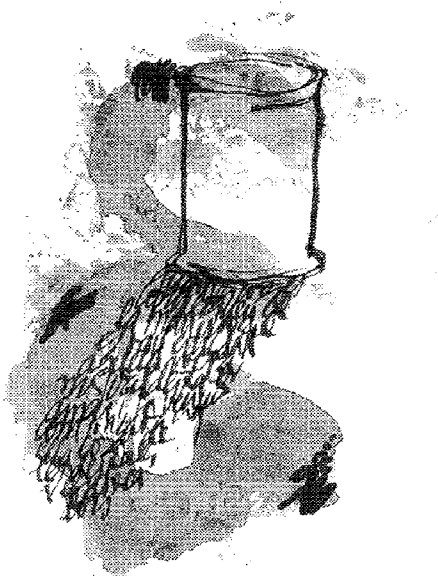
Cal tenir també en compte uns altres noms: Antoni Gómez (*Laura*, 1992; *La rebel·lió de l'heroi*, 1994; *Sarajevo*, 1995), que ha fet en el seu tercer llibre una aposta temàtica i estètica valerosa i en conjunt reeixida: aconsegueix orientar el seu estil cap a la precisió i l'eficàcia i obté, sobre el teló de fons de la ciutat sacrificada, un grapat de poemes transcendentals. Jordi Botella (*Disciplina*, 1990) evoca, amb rara honradesa i eficàcia, el solatge sòrdid del temps que travessa les ciutats petites: un clam que ens mostra una altra terra interior, molt dura. El primer recull de Xavier Rosselló, *El llibre de la llum i dels insectes* (1993), és bastant insòlit i més astut del que sembla a primera vista. Tot plegat fa preveure (i desitjar) nous llibres seus, igualment insòlits i millors. També donen peu a esperances els primers llibres de dues poetes, *Remor alè* (1993) de Maria Josep Escrivà, on despunta l'habilitat narrativa i un toc de gràcil concisió en el suggeriment (destreses que els seus poemes posteriors confirmen, alhora que guanya densitat), i *D'escuma ferida* (1993) de Maria Jesús Yago, on la influència dels clàssics (que coneix bé) substancia un intimisme lleu, que dosifica sàviament. Cal anomenar, si més no, poetes tan distints com Manel Alonso, Montse Anfruns, Vicent Blasco, Josep Vicent Galan, Marisol Gonzàlez, Josep Igual, Miquel Martínez, Pasqual Mas, Antoni Matutano (desgraciadament desaparegut poc abans de redactar aquestes línies), Ignasi Minyana, Josep Mir, Àngel Montesinos, Jaume Morell, Vicent Nàcher, Antoni Prats, Josep Sanchis, Encarna Sant-Celoni, Lut Soler, etc. Poetes que, ben segur, mereixerien un tractament més detallat, que limitacions d'espai o de lectura em veden de fer ara.

Per acabar, recordarem que en els últims anys ha aparegut un grapat de poetes joventíssims, nascuts en la dècada dels setanta, alguns dels quals han publicat ja un parell de llibres. Ramon Ramon té en *Primavera inacabada* (1995) un llibre que marca, respecte a l'anterior (*A tall d'incendi*, 1991), un encoratjador *work in progress*, amb clima, força i encert en les metàfores. Obri així un camí de notable intensitat narrativa

que val la pena de recórrer. El mateix, o més, es pot dir de l'últim llibre de Josep Porcar, *Crònica de l'ocupant* (1995), on plana un sentiment de temps convuls: aquelles hores balbes que poden aflorar en versos homicides. L'autor d'aquest llibre és un poeta que cal seguir amb atenció. Alexandre Navarro (*Desgracià la pluja*, 1995; *Exvot*, 1996), que ens sorprengué amb un món propi, tensament rural, i una retòrica àmplia i poderosa, poada en Estellés, és una altra veu que ha anat guanyant matisos i volum amb el pas del temps. Entre els que s'han estrenat fa poc cal citar també Josep Granero i Júlia Zabala. Potser aquests noms recórreguen els camins de la poesia valenciana del futur. I tant de bo.

En definitiva, podem dir que, en els últims anys, alguns dels veterans han escrit els seus millors llibres i que s'ha consolidat una xifra ben digna d'autors joves que exigeixen atenció. Per ací, el futur de la poesia valenciana –la part de la poesia en català que s'escriu al País Valencià– hauria de semblar més que prometedor, assegurat. Només cal esperar que la fràgil bonança en què viuen les editorials valencianes pugua continuar. Superar les més evidents constriccions internes ha costat molt, però va aconseguint-se. Actualment, hi ha, pel cap baix, tres generacions poètiques amb elements valuosos en plena producció i una vida literària rica, discutida i entrelaçada. Per aquest cantó, la situació de la nostra poesia sembla normal. En canvi, les constriccions externes s'hi han agreujat molt, darrerament. Estroncar el creixement de la poesia valenciana, llevant-li la terra de les facilitats editorials de sota els peus, ara seria dramàtic. Desgraciadament, si això passa, em sembla que només ho deplorarem les víctimes.

Com diu Josep Lluís Roig, «Cansat, cansat, cansat./ Cada matí comença un nou dia impossible per al meu país». Amb aquests ais al cor ens toca viure, als poetes valencians.

ENRIC SÒRIA